

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МАРЧЕНКО ІВАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 339.922:338.1-048.78(477)

**МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ В
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНКУРЕНТНОМУ ПРОСТОРИ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор,
Сідоров Вадим Ігоревич
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мешко Наталія Петрівна
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту
та туристичного бізнесу

кандидат економічних наук, доцент
Дугінець Ганна Володимирівна,
Київський національний
торговельно-економічний університет
Міністерства освіти і науки України,
докторант кафедри міжнародних економічних
відносин

Захист відбудеться « 02 » березня 2018 року об 11 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «30» січня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н. І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку світової економіки важливою проблемою є забезпечення конкурентоспроможності країни. Якість системи міжнародної конкурентоспроможності економіки характеризує положення країни в світі, а також значною мірою впливає на її національну безпеку. Складність та різноманітність форм і методів ведення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сьогодення стало результатом побудови сучасної системи взаємозв'язків та взаємозалежності економік країн світу. В таких умовах поняття «міжнародної конкурентоспроможності економіки» асоціюється з поняттям «сталого розвитку економіки країни». Успішність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національного господарства формує стан міжнародної конкурентоспроможності економіки. Адаптація до нових викликів з боку світової економіки стає найважливішим завданням як для суб'єктів мікрорівня, так і для економік країн в цілому, успішність якої як раз знаходиться в площині конкурентоспроможності.

Серед зарубіжних вчених-економістів світового рівня аналізом міжнародної конкурентоспроможності економіки країни в світовій господарській системі займалися М. Бейлі, Е. Валерстайн, Д. Гелбрейт Р. Гіффен, Г. Джерефрі, Х. Зінгер, П. Кругман, Ж. Лафонт, П. Ліндерт, Р. Маграт, Д. Макаліз, Д. Норт, М. Портер, Р. Пребіш, М. Ротбарт, Н. Рубіні, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Е. Томпсон, О. Уільямсон, Е. Фелпс, Н. Флігстін, Ф. Фукуяма, К. Фуртадо, Ф. фон Хайек, Г. Хамел, У Чан Кім та інших.

Управлінню міжнародною конкурентоспроможністю економіки країни присвячені праці А. Амосова, Р. Газімагомедова, Р. Євстігнева, А. Кіреєва, М. Клінової, Л. Кобиляцької, А. Коваленка, В. Кондратьєва, В. Кудрова, Д. Кузьміна, В. Леонтьєва, Я. Міркіна, С. Наумова, І. Павленка, Р. Фатхудінова, Є. Фролова та інших.

Економічному розвитку України та його частині в галузі міжнародної конкурентоспроможності присвячені дослідження В. Гейця, В. Гончаренка, Н. Гончаренко, А. Гриценка, О. Довгаль, Г. Дугінець, Я. Жаліла, Н. Мешко, І. Науменка, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, А. Філіпенка, С. Циганова, С. Якубовського. Конкурентоспроможності секторів української економіки та її окремих регіонів присвячені роботи А. Голікова, І. Гончара, І. Єріної, Ю. Кіндзерського, Л. Ковальської, Т. Мельник, В. Сідорова та інших.

Незважаючи на глибину сучасних наукових досліджень питання розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України, недосконалість практики побудови сучасного формату взаємозв'язків мікро- та макrorівня в області конкурентоспроможності свідчить про необхідність подальших розробок, що й зумовлює вибір теми, постановку мети та задач дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та в рамках науково-дослідної теми «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (№ державної реєстрації 0113U001401). В межах наукової роботи автором

проводилися дослідження стану та перспектив розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України, аналіз окремих її складових та запропоновано перспективні напрями вдосконалення в умовах європейського конкурентного простору (довідка № 4002/22 від 03.05.2017 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її рівня в умовах європейського конкурентного простору.

Відповідно до мети дослідження в дисертаційній роботі поставлені і вирішені наступні завдання:

- систематизувати парадигми формування міжнародної конкурентоспроможності країн світу;
- дослідити передумови формування системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни як частини конкурентного середовища;
- узагальнити та обґрунтувати методичні засади дослідження міжнародної конкурентоспроможності економіки країни;
- визначити місце України в глобальному конкурентному середовищі;
- охарактеризувати роль зовнішньої торгівлі в системі міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах зміни вектору її розвитку;
- оцінити ключові аспекти формування міжнародної конкурентоспроможності економіки України як складової європейського конкурентного простору;
- провести оцінку макро- та мікросередовища України в контексті підвищення її міжнародної конкурентоспроможності;
- запропонувати пріоритетні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України на сучасному етапі;
- розробити організаційно-економічний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в контексті її євроінтеграційних спрямувань.

Об'єктом дослідження є система міжнародної конкурентоспроможності економіки країни.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та організаційно-економічні засади міжнародної конкурентоспроможності України в європейському конкурентному просторі.

Методи дослідження. Інструментально-методичний апарат дисертації ґрунтується на системному підході до дослідження явищ і процесів сучасного стану та тенденцій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: об'єднання логічного та історичного – для розкриття змісту парадигм формування міжнародної конкурентоспроможності країн (п. 1.1) та дослідження передумов, чинників та особливостей розвитку європейського конкурентного простору (п. 1.2); комбінований підхід з використанням багатофакторних методів дослідження – для розробки концептуальних та методичних засад дослідження системи міжнародної конкурентоспроможності

економіки (п. 1.3); метод порівняльного аналізу – для визначення місця України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та аналізу конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі України в умовах зміни вектору її розвитку (п. 2.1-2.2), індексний метод – для розрахунку індексу конкурентності та збалансованості зовнішньої торгівлі України як здатності до пристосовування країни до мінливого конкурентного середовища та його схильність до посилення власних конкурентних позицій (п. 2.2), метод математичного моделювання – для визначення факторів конкурентоспроможності та торговельного потенціалу України в процесі зміни вектору її інтеграції (п. 2.3); об'єднання логічного методу і методу порівняльного аналізу – для оцінки макро- та мікросередовища України в контексті підвищення її міжнародної конкурентоспроможності, визначення напрямів такого підвищення у контексті пріоритетів її інтеграційної політики, формування організаційно-економічного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в процесі євроінтеграції (п.3.1-3.3).

Інформаційною та фактологічною базою дослідження є статистичні дані та аналітичні матеріали офіційних органів влади України (зокрема НБУ, Державної служби статистики, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Міністерства інфраструктури, Міністерства освіти і науки та ін.), а також матеріали міжнародних організацій (ООН, ЮНКТАД, МВФ, ОЕСР, групи Світового банку, Всесвітнього економічного форуму), монографічні дослідження українських і зарубіжних економістів, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження особливостей розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах європейського конкурентного простору, що забезпечує сталий економічний розвиток країни в сучасних умовах та в контексті її інтеграційних спрямувань.

Конкретні наукові результати, які показують особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і розкривають наукову новизну роботи, полягають в наступному:

удосконалено:

- теоретико-методологічний підхід до визначення системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни як складної, відкритої, нелінійної системи, здатної до ендогенної еволюції на принципах самоорганізації, а саме за рахунок синергетичного синтезу знань в контексті наукових парадигм та економічних теорій об'єднано еволюційну парадигму з проблематикою формування конкурентних засад країн у межах еволюції світогосподарської системи, інституційну парадигму з сучасними напрямами управління міжнародною конкурентоспроможністю, неокласичну парадигму з важливістю ведення державної економічної політики з урахуванням інтересів суб'єктів мікрорівня, системну парадигму з напрямами перетворення формально-можливої політики вдосконалення рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки в реально можливу шляхом взаємоузгодження інтересів суб'єктів усіх рівнів, що забезпечуватиме успішну імплементацію теоретично обґрунтованого та історично підтвердженого світового досвіду до національних умов певної країни з

урахуванням її конкурентних переваг та пріоритетів внутрішньої та зовнішньої економічної політики;

- концептуальні засади розвитку національної економіки світової господарській системі з урахуванням її міжнародної конкурентоспроможності, що на відміну від існуючих, враховують одночасний вплив таких її складових, як спеціалізація в умовах міжнародного поділу праці, здатність до інноватизації, інфраструктурна модернізація, фінансово-інвестиційна стабільність;

- методичний підхід до комплексної оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки для виявлення опорних точок зростання конкурентного рівня економіки за рахунок використання: а) кластерного аналізу (для угруповання низки країн за рівнем глобальної конкурентоспроможності та рівнем сприяння торгівлі); б) факторного аналізу (для виділення основних факторів, що визначають глобальну конкурентоспроможність країн світу та їх зовнішньої торгівлі); в) індексного аналізу (для визначення індексу конкурентності та збалансованості зовнішньої торгівлі України як здатності до пристосовування країни до мінливого конкурентного середовища та його схильності до посилення власних конкурентних позицій), використання яких дає можливість визначення перспективних напрямів підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності країни;

отримали подальший розвиток:

- сукупність трендів розвитку міжнародних економічних відносин, які формуються в конкурентному середовищі через ідентифікацію чинників зовнішнього середовища (припинення супердоходів від сировинного експорту; розвиток нових сегментів світових споживчих ринків; формування нових центрів зростання в країнах Азії, Близького Сходу та Африки; глобальна конкуренція за інновації) та внутрішнього впливу (технологічна модернізація; інтенсифікація сфери НДДКР; підвищення ефективності використання енергоресурсів; розвиток відновлюваних джерел енергії) на міжнародну конкурентоспроможність України, урахування яких може стати важливим кроком вдосконалення системи її міжнародної конкурентоспроможності в коротко- та середньостроковому періоді;

- обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України за рахунок впровадження прямих і непрямих методів державного регулювання, що стимулюють інновації та торгівлю для диверсифікації експорту та розвитку послуг, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств національної економіки, що були ідентифіковані за показниками перспективності (інформаційні та комунікаційні технології; аерокосмічна та авіаційна промисловість; машинобудування; харчова промисловість), які здатні опосередковано забезпечити позитивний вплив на інші сектори економіки та міжнародну конкурентоспроможність України в цілому;

- організаційно-економічні засади формування міжнародної конкурентоспроможності України, а саме розроблено механізм її підвищення, що включає основні фактори впливу (інфраструктура, зовнішня торгівля, технології та інновації), відповідальні інституції, що мають координувати дії, спрямовані на впровадження необхідних реформ (децентралізація, оновлення влади, розвиток

підприємств, податкову, енергонезалежності, сільського господарства, фінансового сектору, закупівель, освіти) з реалізацією комплексу основних складових механізму (інституційна, інвестиційна та економічна), реалізація якого є основою для підвищення конкурентоспроможності економіки України.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що викладені автором у дисертаційній роботі теоретичні положення та практичні рекомендації є базисом для формування сучасних засад міжнародної конкурентоспроможності України. В межах підвищення міжнародної конкурентоспроможності України автором запропоновані методичні підходи до обґрунтування використання в якості факторів досягнення конкурентоспроможності показників інституційно-інноваційного та торговельно-інфраструктурного розвитку, що визначають, у свою чергу, вектори пріоритетних напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України.

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються у навчальному процесі для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Світова економіка», «Економіка України та зовнішньоекономічні зв'язки» (довідка № 4002/21-17 від 27.04.2017 р.).

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використані в роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямків зовнішньоекономічної діяльності регіону (довідка № 03-44/1357/1 від 15.05.2017 р.), а також практичної діяльності ТОВ «УКРЖИТЛОБУДПРОЕКТ» – при розробці нових бізнес-рішень щодо виходу підприємства на закордонні ринки та визначенні напрямів вибору пріоритетних шляхів щодо нарощування конкурентних переваг підприємства на вітчизняному та закордонних ринках (довідка № 3/8 від 05.04.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки і рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, доповідалися автором і отримали схвалення на міжнародних науково-практичних семінарах та конференціях, а саме: II Міжнародній студентській конференції «Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st century» (1 березня 2013 р., м. Харків); міжнародній науково-практичній конференції «Інституційні зміни глобальної господарської системи» (30 березня 2013 р., м. Харків); наукової конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (15 жовтня 2015 року, м. Київ); міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» присвяченій видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману» (18 – 19 листопада 2015 р., м. Харків); XI міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин» (25 березня 2016 року, м. Харків).

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладені автором у 12 наукових працях, з яких: 7 статей опубліковані в наукових фахових виданнях (у тому числі 1 – у закордонному періодичному виданні), 5 тез доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,05 д.а., з яких здобувачеві належить 4,05 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (160 найменувань на 16 сторінках) та 3 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 233 сторінки друкованого тексту, з яких основний зміст роботи – 176 сторінок друкованого тексту, включаючи 29 таблиць і 42 рисунка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих автором результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади дослідження міжнародної конкурентоспроможності країн у глобальному конкурентному середовищі**» систематизовано теоретико-методичні засади розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни як складової глобального конкурентного простору, зокрема: узагальнено парадигми формування міжнародної конкурентоспроможності країн; досліджено передумови, чинники та особливості розвитку європейського конкурентного простору; обґрунтовано методичний апарат дослідження міжнародної конкурентоспроможності країн.

Ідентифіковано елементи, що включаються до загальної структури поняття міжнародної конкурентоспроможності економіки: здібність національних суб'єктів господарювання виробляти товари чи надавати послуги, які здатні проникати на зовнішні ринки та захоплювати їх частки; загальна здібність окремих галузей та секторів національної економіки реалізовувати свою продукцію на зовнішніх та міжнародних ринках, ефективно конкурувати з аналогічними галузями та секторами інших країн; конкурентостійкість національної економіки до актуальних викликів з боку світової економічної системи та її трансформацій; проведення зовнішньоекономічної діяльності та політики з урахуванням національних інтересів держави, суспільства та бізнесу.

Зроблено припущення, що за умов відкритості економіки, кінцевим результатом удосконалення її міжнародної конкурентоспроможності є, перш за все, такі цілі: стійке зростання життєвих стандартів населення країни; сталий економічний розвиток, ефективне функціонування торговельної системи.

На основі аналізу існуючих науково-теоретичних досліджень проблематики конкурентоспроможності за принципом зведення підходів до визначення аспектів конкурентоспроможності в чотири науково-теоретичні парадигми (еволюційну, інституційну, неокласичну та системну) ідентифіковано імперативи формування конкурентних засад країн у сучасних умовах розвитку світової економіки. Такий підхід дозволяє виробити конкретні шляхи вдосконалення рівня міжнародної

конкурентоспроможності окремо взятої економіки, використовуючи накоплений досвід та підходи до проблематики з різноманітних точок зору: еволюційний підхід – аналізувати систему міжнародної конкурентоспроможності країни в розрізі еволюції її структури; інституційний – визначити засади підвищення рівня конкурентного середовища економіки за рахунок вдосконалення якості державних інституцій; неокласичний – аналізувати ефективність зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів господарювання та визначати конкурентні переваги для окремих груп товарів та послуг; системний – виокремити основні перспективні аспекти підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни аналізуючи як економічні, так позаекономічні фактори, а також визначити напрями перетворення формально-можливої політики вдосконалення рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки в реально можливу шляхом взаємоузгодження інтересів суб'єктів усіх рівнів.

Зроблено висновок, що основою дослідження проблематики міжнародної конкурентоспроможності економіки країни має бути економічна синергетика, яка аналізує національну конкурентоспроможність як складну, відкриту, нелінійну систему життєдіяльності суспільства, здатну до ендогенної еволюції на принципах самоорганізації, орієнтовану не тільки на фінансову стабільність чи економічне зростання, а на формування нової соціоекономічної цілісності економіки і держави, влади і соціуму, що дає об'єктивні критерії для обґрунтування міжнародної конкурентоспроможності і формування механізмів вдосконалення її рівня з урахуванням зовнішніх факторів.

При проведенні дослідження факторів впливу зовнішнього середовища виявлено, що в сучасних умовах на розвиток системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни першочергове значення має зовнішнє конкурентне середовище країни. Досліджено взаємозв'язок між процесом формування конкурентних засад країн та станом конкурентного середовища, яке визначає принципи ведення зовнішньоекономічної діяльності, а з цим і значення та сутність державної економічної політики. На прикладі дослідження еволюції розвитку європейського конкурентного простору, який на сучасному етапі є складною системою взаємозв'язків між країнами Європи, узагальнено перелік моделей його економічного розвитку та визначено, що кожна країна використовує саме ту модель, яка найбільш сприяє економічному розвитку через призму підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Особливого значення в дослідженні системі конкурентоспроможності економіки набуває стан зовнішньої торгівлі, яка за своєю сутністю є носієм якості успішності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання та формує загальну конкурентоспроможність країни. В умовах ускладнення форм та методів ведення зовнішньоторговельних операцій, запропоновано вважати стан зовнішньої торгівлі одночасно як фактором забезпечення рівня міжнародної конкурентоспроможності, так і елементом в структурі аналізу стану конкурентоспроможності економіки країни.

На основі аналізу стратегій функціонування європейських економік виявлено, що в сучасних умовах розвитку концептуальні положення формуються з урахуванням міжнародної конкурентоспроможності з одночасним впливом таких

складових як: спеціалізація в умовах міжнародного поділу праці, здатність до інноватизації виробництва, інфраструктурна модернізація, фінансово-інвестиційна стабільність.

За результатами дослідження запропоновано структурно-логічну схему (рис.1), яка включає поетапну послідовність дослідження зовнішньої торгівлі країни в забезпеченні її міжнародної конкурентоспроможності та базується на одночасному використанні сукупності методів теоретичних, аналітичних та прогнозних досліджень.

Рис. 1. Логіко-структурна схема дослідження міжнародної конкурентоспроможності країни [Розроблено автором]

Таким чином, дослідження теоретичних передумов та методичних засад розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни дозволило сформулювати авторській підхід до проблеми, визначити послідовність дослідження та вимагає виокремлення та систематизації детермінант міжнародної конкурентоспроможності країни.

У другому розділі «**Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності України в контексті її євроінтеграції**» досліджено систему міжнародної конкурентоспроможності економіки України через аналіз динаміки показників конкурентоспроможності у глобальному середовищі, оцінку місця зовнішньої торгівлі в системі конкурентних переваг України в умовах асоціації з ЄС та ідентифікацію факторів конкурентоспроможності та торговельного потенціалу України в процесі зміни вектору її інтеграції.

Визначено, що в економіці України в сучасних умовах розвитку існує низка системних проблем, які становлять найбільші перешкоди для підвищення глобальної конкурентоспроможності, ведення сталого бізнесу, економічного розвитку. Основні інтегральні показники конкурентоспроможності визначають українську економіку як таку, що має середній рівень та варіюється в межах 70-80 місця серед інших країн світу.

Аналіз інтегральних показників конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, The IMD World Competitiveness Yearbook, The Global Enabling Trade Report) та їх окремих складових довів, що сильними сторонами конкурентоспроможності України на даний час залишаються: високий загальноосвітній рівень населення; гнучкий та ефективний ринок праці; великий обсяг внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі; здатність до інновацій; кількість науково-дослідних установ; наявність вчених та інженерів.

Проте основними проблемами міжнародної конкурентоспроможності ідентифіковано проблеми, що пов'язані з доступом до інвестицій, високим податковим навантаженням, корупцією, неефективністю державного управління та податкового регулювання.

За результатами проведеного аналізу обґрунтовано, що Україна може підвищити рівень своєї конкурентоспроможності через проведення ефективних змін за двома напрямками: удосконалення якості інституцій державної влади як першочергового завдання, спрямованого на поліпшення умов внутрішнього середовища; визначення конкурентних переваг зовнішньої торгівлі України, а саме нарощування існуючих та створення перспективних.

Наявність взаємозв'язку між торговельною системою країни та її глобальною конкурентоспроможністю підтверджена кореляційними розрахунками (коефіцієнт кореляції між The Global Competitiveness Index та The Global Enabling Trade Report дорівнює 0,93) і свідчить про те, що зовнішня торгівля та її складові впливає на структуру ринків, поведінку вітчизняних компаній і, таким чином, може розглядатись як важливий чинник розвитку конкуренції країни.

Запропоновано використання індексу конкурентності в якості індикатора збалансованості зовнішньої торгівлі України та здатності її торговельної системи пристосовуватися до мінливого конкурентного середовища. Загальна

конкурентність експорту товарів України на Європейському ринку протягом 2011-2017 рр. має відносні переваги за 14 групами товарів. Найбільші конкурентні переваги має група «III. Жири та олії тваринного або рослинного походження» – 2,105; група «XIV. Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них» – 2,072; група «II. Продукти рослинного походження» – 1,818; група «IX. Деревина і вироби з деревини» – 1,777 та група «I. Живі тварини; продукти тваринного походження» – 1,523. Загальна конкурентність експорту послуг України має повільну тенденцію до зниження. Протягом досліджуваного періоду відносні переваги експорту послуг мають 7 найменувань послуг. Найбільші конкурентні переваги має група «Послуги з переробки матеріальних ресурсів» – 10,73, в які входять послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці та закордоном та група «Послуги приватним особам, культури та рекреаційні» – 8,61.

Зовнішня торгівля України на сучасному етапі характеризується поступовою зміною вектору на євроінтеграцію тому важливим є визначення компаративних переваг експортних груп товарів та послуг України. Результати розрахунку показника компаративної переваги для України за основними групами товарів та послуг в 2010-2017 рр. (рис. 2) підтвердили сировинний характер експорту України.

Рис. 2. Основні компаративні переваги зовнішньої торгівлі України на Європейському ринку за групами товарів та послуг, 2011-2017 рр.
[Розраховано автором]

Найбільшу компаративність мають: 1) серед груп товарів: жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти рослинного походження; недорогоцінні метали та вироби з них; деревина і вироби з деревини; 2) серед груп послуг: послуги з переробки матеріальних ресурсів; транспортні; послуги з ремонту.

Зроблено висновок, що експортна політика України має бути спрямована на розширення асортименту товарів, збільшення в експорті частини високих

технологій і товарів з високим ступенем обробки, а також освоєння нових ринків товарів, технологій, капіталів і послуг.

За результатами кластерного аналізу виокремлено групи країн Європейського Союзу та України за рівнем глобальної конкурентоспроможності (рис. 3) та доведено, що Україна за її рівнем випереджає Грецію та Хорватію.

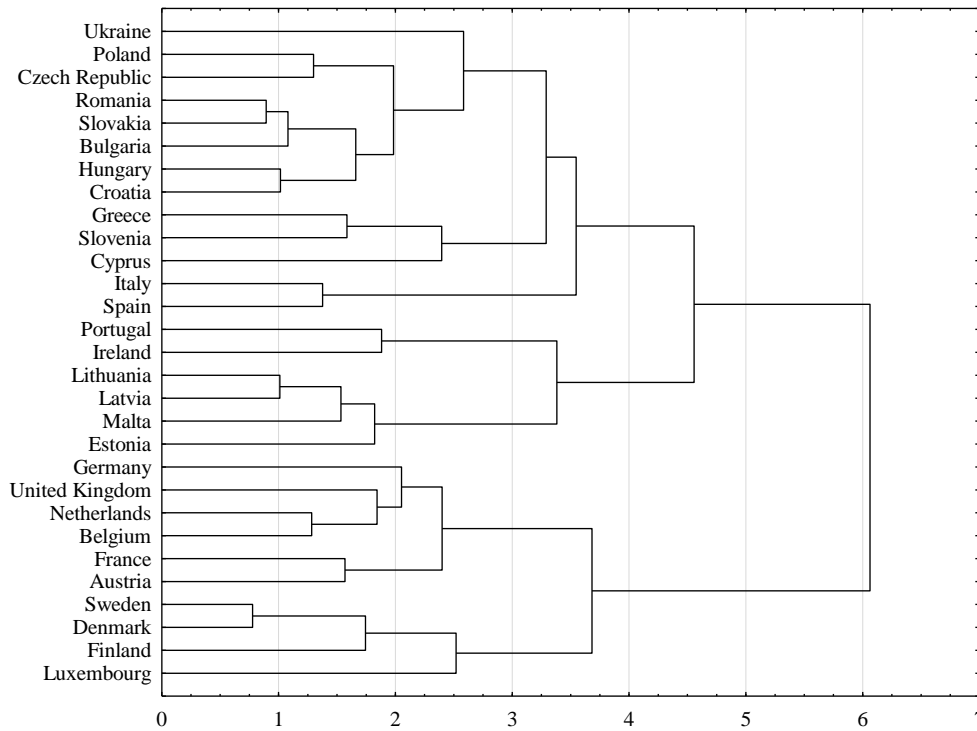

Рис. 3. Дендрограма країн ЄС та України за рівнем глобальної конкурентоспроможності, 2014-2017 рр. [Складено автором]

Проведення факторного аналізу за 12 складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності дозволило визначити вагоме значення для конкурентного потенціалу України трьох факторів: інституційно-торговельно-інноваційний фактор (частка загальної дисперсії 63%); фактор макроекономічного середовища (частка загальної дисперсії 15%); фактор розміру ринку (частка загальної дисперсії 9%). Отже, Україна може підвищити рівень глобальної конкурентоспроможності за умови якісного покращення роботи державних установ та підвищення якості інфраструктури; підтримці якості освіти в країні, підвищення ефективності функціонування товарних ринків, ринку праці, фінансового ринку; максимального розширення інноваційної складової.

Результати розрахунків за складовими індексу глобальної конкурентоспроможності мають наступний стандартизований вигляд:

$$\begin{aligned} \text{Фактор } I = & 0,967x_1 + 0,807x_2 - 0,373x_3 + 0,737x_4 + 0,855x_5 + 0,909x_6 + 0,736x_7 + \\ & + 0,707x_8 + 0,916x_9 - 0,230x_{10} + 0,940x_{11} + 0,955x_{12} \end{aligned} \quad (1)$$

$$\text{Фактор 2} = 0,104x_1 - 0,448x_2 + 0,717x_3 - 0,378x_4 - 0,212x_5 + 0,182x_6 + 0,479x_7 + 0,513x_8 + 0,001x_9 - 0,605x_{10} - 0,192x_{11} - 0,111x_{12} \quad (2)$$

$$\text{Фактор 3} = 0,111x_1 - 0,080x_2 - 0,401x_3 + 0,414x_4 + 0,143x_5 + 0,176x_6 + 0,167x_7 - 0,303x_8 + 0,012x_9 - 0,713x_{10} - 0,133x_{11} - 0,116x_{12} \quad (3)$$

де $x_{ii}=1, \dots, 12$ – складові індексу глобальної конкурентоспроможності.

Проведений автором факторний аналіз за рівнем розвитку торговельної системи України дозволив зробити такі висновки: Україна має середній за рівнем розвитку торговельний потенціал в Європі і знаходиться за цим показником в одному кластері з Румунією, Болгарією, Грецією, Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Латвією, Словенією, Хорватією, Литвою, Кіпром, Італією, Чехією; серед численних факторів формування високого торговельного потенціалу для країн ЄС та України найбільш вагомим є інституційно-інфраструктурний фактор (частка загальної дисперсії 66,7%); та фактор доступу на зовнішні та внутрішні ринки (частка загальної дисперсії 21,2%); Україна може якісно підвищити торговельний потенціал за умови проведення реформ щодо спрощення процедур, пов'язаних з доступом на зовнішні та внутрішні ринки, побудовою якісної інфраструктури та поширення інформаційно-комунікаційних технологій.

Результати розрахунків за складовими індексу залученості країн до міжнародної торгівлі мають наступний стандартизований вигляд:

$$\text{Фактор 1} = 0,664x_1 + 0,659x_2 + 0,963x_3 - 0,688x_4 + 0,892x_5 + 0,889x_6 + 0,894x_7 \quad (4)$$

$$\text{Фактор 2} = 0,731x_1 + 0,732x_2 - 0,008x_3 + 0,475x_4 + 0,310x_5 + 0,197x_6 + 0,221x_7 \quad (5)$$

де $x_{ii}=1, \dots, 7$ – складові індексу залученості країн до міжнародної торгівлі.

Зроблено висновок, що рівень конкурентоспроможності України обумовлений багатьма системними проблемами в економіці, але має сильні сторони (обсяги внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі, якість трудового потенціалу, загальна здатність до інновацій), які можуть стати опорними точками зростання конкурентного рівня національної економіки за умови впровадження дієвих механізмів його інтенсифікації.

У третьому розділі «Інтеграційні механізми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України в європейському конкурентному просторі» проведено оцінку трансформації макро- та мікросередовища України як передумови покращення її конкурентних позицій на європейських ринках; визначено напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у контексті пріоритетів її інтеграційної політики; запропоновано організаційно-економічний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в процесі євроінтеграції.

За результатами аналізу компонентів інтегральних показників

конкурентоспроможності та стану зовнішньої торгівлі України виявлено основні чинники впливу на стан міжнародної конкурентоспроможності України: поступове зменшення сировинних супердоходів; розвиток споживчих ринків; нові торговельні зв'язки; зміцнення економічних переваг; необхідність створення сильних інституцій; конкуренція за інновації; нереалізований економічний потенціал; створення стимулів для підвищення ефективності розвитку економіки; удосконалення соціальних інститутів.

Доведено, що інноваційно-технологічна складова конкурентоспроможності є одним з найсуттєвіших чинників впливу на конкурентоспроможність країн ЄС та України та стан її зовнішньої торгівлі (коефіцієнт впливу дорівнює 0,95). Проведення кластерного аналізу для оцінки конкурентоспроможності України та країн ЄС в інноваційно-технологічній сферах, дозволило виокремити 7 кластерів (табл. 1) та визначити місце України в одному кластері з більш розвиненими та конкурентоспроможними економіками ЄС, що ідентифікує цю складову як найбільш стратегічну.

З метою визначення напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в контексті пріоритетів її інтеграційної політики проведено дослідження зовнішніх (PESTEL-аналіз) та внутрішніх (SWOT-аналіз) чинників, які визначають цей процес та мають найсуттєвіший вплив на обсяги зовнішньоекономічної діяльності України.

Таблиця 1

Групування країн ЄС та України за рівнем розвитку інноваційно-технологічної складової конкурентоспроможності

№ кластеру	Країни
1	Бельгія; Велика Британія; Ірландія; Люксембург; Франція
2	Австрія
3	Болгарія; Греція; Естонія; Іспанія; Кіпр; Латвія; Литва; Мальта; Польща; Португалія; Румунія; Словаччина; Угорщина; Україна ; Чехія; Хорватія
4	Італія; Словенія
5	Данія; Нідерланди; Німеччина
6	Швеція
7	Фінляндія

[Розроблено автором]

Результати проведеного PESTEL-аналізу чинників макросередовища конкурентоспроможності України довели наявність проблемних аспектів її розвитку за кожним із факторів: політичний (нестабільність та напруженість); економічний (незбалансованість та асиметричність); соціальний (умовно стабільний, нижче за середній); технологічний (не використанні можливості, є потенціал росту); правовий (відсутність реформ, невиконання існуючих); екологічний (наявні проблеми не вирішуються).

Оцінювання мікросередовища передумов зростання конкурентоспроможності України на основі SWOT-аналізу дозволило визначити сильні сторони (територіальне положення, природні та трудові ресурси); слабкі сторони (економіка, корупція, система освіти, технології); можливості (реформи, малий бізнес, зміна структури економіки, інфраструктура, послуги, споживчий ринок) та загрози (еміграція освіченої частки населення, мілітаризація суспільства, збільшення держборгу, технологічні та екологічні проблеми).

Проведений аналіз макро- та мікросередовища дозволив виокремити два напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України: створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту; розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств та визначити перспективні галузі економіки з високим потенціалом розвитку, широким використанням існуючих можливостей на міжнародних ринках, здатністю інтегруватись у вищі ланки глобальних ланцюгів доданої вартості та опосередковано забезпечити позитивний вплив на інші сектори економіки: інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин та комплектуючих виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості; машинобудування; харчова промисловість.

Виявлені аспекти дали змогу запропонувати пріоритетні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у вигляді відповідного механізму (рис. 4).

Основою запропонованого організаційно-економічного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України є удосконалення трьох основних факторів впливу (інфраструктура, зовнішня торгівля, технології та інновації) при підтримці основних інституцій (Кабінет Міністрів України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство освіти і науки України) за рахунок впровадження необхідних реформ (децентралізації, оновлення влади, розвитку підприємства, податкової, енергонезалежності, сільського господарства, фінансового сектору, закупівель, освіти) за умови використання основних складових механізму (інституційної, інвестиційної та економічної).

Таким чином, поглиблення теоретико-методичних засад дослідження міжнародної конкурентоспроможності України та розробка рекомендацій щодо підвищення її рівня в умовах європейського конкурентного простору дозволило надати науково-практичне обґрунтування особливостей та детермінант розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України та запропонувати організаційно-економічний механізм її формування, що забезпечить сталий економічний розвиток країни в сучасних умовах та в контексті її інтеграційних спрямувань.

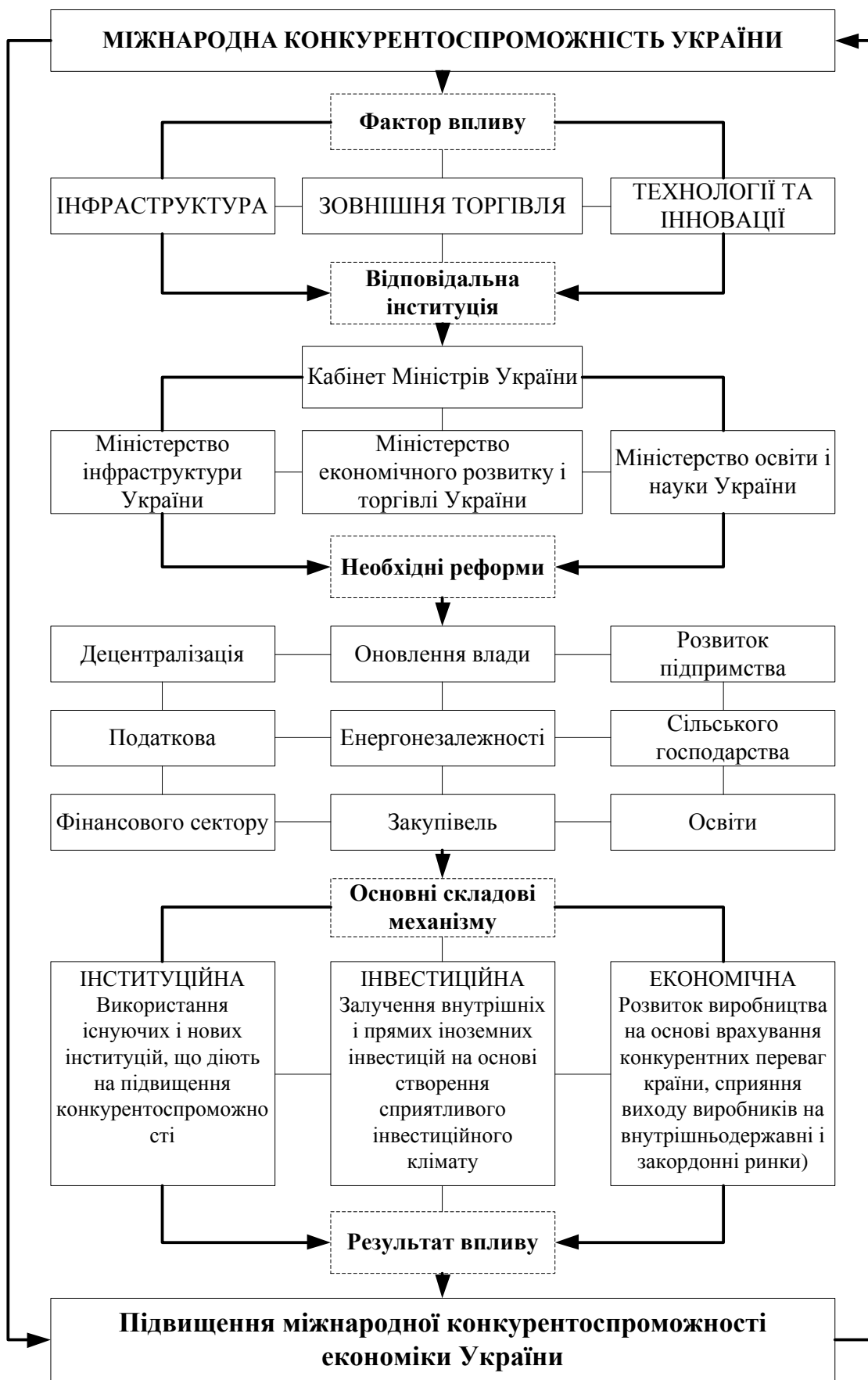

Рис. 4. Механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності України [Розроблено автором]

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливу наукову задачу удосконалення теоретико-методичних основ дослідження розвитку міжнародної конкурентоспроможності України та розробки науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її рівня в умовах європейського конкурентного простору:

1. Теоретичне узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових джерел щодо дослідження проблематики міжнародної конкурентоспроможності економіки країни спирається на синтезовану систему знань в контексті наукових парадигм різноманітних шкіл економічної теорії як протекціоністської, так і ліберальної спрямованості, в яких приділено увагу розвитку національної економічної системи в рамках світової економіки, проблемі стимулювання виробництва, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та залучення інвестицій. У ході дослідження узагальнено концептуальні положення розвитку економіки в світовій господарській системі з урахуванням її міжнародної конкурентоспроможності через виділення таких складових: переваги спеціалізації країн в умовах міжнародного розподілу праці та факторів виробництва, здатність до інноватизації виробництва, інфраструктурна модернізація, фінансово-інвестиційна стабільність.

2. У ході дослідження визначено, що на рівень розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки країни велике значення мають особливості протікання економічних процесів в певному конкурентному середовищі. На прикладі європейського конкурентного простору наведено основи його формування та функціонування, узагальнено стратегічні моделі економічного розвитку країн Європи, центральне місце в яких займає проблема підтримки стабільного стану міжнародної конкурентоспроможності.

3. У роботі запропоновано методичний інструментарій дослідження системи міжнародної конкурентоспроможності економіки країни в зовнішньому конкурентному середовищі, який включає в себе послідовність проведення наступних дій: аналіз компонентів інтегральних показників загальної конкурентоспроможності економіки з ціллю виявлення переваг та проблемних факторів; аналіз стану системи зовнішньої торгівлі через розрахунок індексу конкурентності окремих груп товарів та послуг, коефіцієнту участі країни в міжнародному конкурентному просторі та проведення кількісної оцінки компаративних переваг зовнішньої торгівлі; аналіз факторів конкурентоспроможності економіки та пошук місця в конкурентному просторі; групування отриманих результатів з виявом опорних точок зростання рівня міжнародної конкурентоспроможності; визначення напрямів інтенсифікації дій щодо поліпшення рівня конкурентоспроможності за винайденими параметрами; побудова організаційно-економічного механізму, який включає послідовність дій інституційно-організаційної направленості на вдосконалення рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки країни.

4. На основі дослідження міжнародної конкурентоспроможності України у глобальному конкурентному середовищі зроблено висновок, що сильними сторонами конкурентоспроможності України на даний час залишаються: високий

загальноосвітній рівень населення; гнучкий та ефективний ринок праці; великий обсяг внутрішнього ринку та зовнішньої торгівлі; висока здатність до інновацій; якість науково-дослідних установ; наявність вчених та інженерів. Основними проблемами міжнародної конкурентоспроможності є проблеми, що пов'язані з доступом до фінансування, високим податковим навантаженням, корупцією, неефективністю державного управління та податкового регулювання, а саме: політична нестабільність; корупція; ускладнений доступ до фінансування; податкове регулювання; нестабільність уряду; неефективність державного управління; інфляція; податкові ставки; законодавчі обмеження ринку праці; валютне регулювання; слабкість охорони здоров'я; злочинність; недоліки інфраструктури; недоліки загальної та професійної освіти; недостатній рівень трудової етики на ринку праці.

5. Для аналізу динаміки змін зовнішньої торгівлі України в системі конкурентних переваг та умовах асоціації з ЄС запропоновано використання індексу конкурентності, що дозволив оцінити здатність економіки країни пристосовування до мінливого конкурентного середовища та показника компаративних переваг, який дозволив оцінити особливості динаміки зовнішньої торгівлі України в контексті поступової зміни вектору на євроінтеграцію та виходу на товарні ринки ЄС. Доведено, що загальна конкурентність експорту товарів України має повільну тенденцію до зростання, а відносні переваги експорту мають групи товарів сировинного характеру, що підтверджує відсутність довгострокових перспектив розвитку, оскільки на світових ринках сировини часто змінюється кон'юнктура та присутня значна конкуренція. Загальна конкурентність експорту послуг України має повільну тенденцію до зниження та поступову втрату конкурентних позицій на ринку міжнародних перевезень. Результати розрахунку показника компаративної переваги для України за основними групами товарів та послуг в 2010-2017 рр., також підтвердили сировинний характер експорту України: 1) серед груп товарів найбільш компаративними є продукти рослинного походження, жири та олії тваринного або рослинного походження, деревина і вироби з деревини, недорогоцінні метали та вироби з них; 2) серед груп послуг найбільш компаративними є послуги з переробки матеріальних ресурсів; транспортні послуги; послуги з ремонту, які переважно забезпечують товарообіг між країнами та не виробляють принципово нового виду послуг.

6. За допомогою кластерного та факторного аналізу визначено, що задля підвищення конкурентності зовнішньої торгівлі України на світових ринках та зацікавленості зарубіжних партнерів у співробітництві необхідно: якісне покращення роботи державних установ та підвищення якості інфраструктури; підтримка якості освіти в країні, підвищення ефективності функціонування товарних ринків, ринку праці, фінансового ринку; максимального розширення інноваційної складової; проведення реформ щодо спрощення процедур, пов'язаних з доступом на зовнішні та внутрішні ринки; розбудова якісної інфраструктури та поширення інформаційно-комунікаційних технологій.

7. У дослідженні виявлено основні чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність України: поступове зменшення сировинних

супердоходів; розвиток споживчих ринків; нові торговельні зв'язки; зміцнення економічних переваг; необхідність створення сильних інституцій; конкуренція за інновації; нереалізований економічний потенціал; створення стимулів для підвищення ефективного розвитку економіки; удосконалення соціальних інститутів та зроблено висновок, що незважаючи на кризові умови, слабе інституційне середовище, відсутність макроекономічної стабільності, високий рівень освіти і підготовки трудових кадрів та висока ємність внутрішнього ринку України є вагомими чинниками її подальшого економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

8. На основні аналізу чинників макросередовища та мікросередовища міжнародної конкурентоспроможності України визначено два основних напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України: створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту; розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств. Визначено перспективні галузі економіки з високим потенціалом розвитку та здатністю опосередковано забезпечити позитивний вплив на інші сектори економіки: інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин та комплектуючих виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості; машинобудування; харчова промисловість.

9. У ході дослідження запропоновано розроблений автором механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності України, що передбачає використання чинників позитивного впливу на нарощення конкурентоспроможності: організаційно-правові засади функціонування: діюча законодавча база; реформування та відповідальні інститути влади; організаційно-економічні засади розвитку: багатогалузевий характер економіки; традиційні внутрішньогосподарські зв'язки; власна сировинна і товарна база; великий споживчий ринок; конкурентні позиції на певні види товарів; власна інфраструктура функціонування: сформована матеріально-технічна база; диференційованість підприємств та ієрархічність системи в цілому; власна багаторівнева система підготовки кадрів: кваліфікований кадровий персонал та науковий потенціал, реалізація якого дозволить забезпечити Україні підвищення міжнародної конкурентоспроможності та сталий економічний розвиток в контексті її інтеграційних спрямувань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Marchenko I. Global competitiveness of Ukraine in the context of European Integrational development // Journal l'Association 1901 "SEPIKE", Osthofen, Deutschland; Poitiers, France; Los Angeles, USA. 2015. №10. P.100-104. (Index Copernicus).

2. Марченко І.С. Конкурентоспроможність економіки України: стан та перспективи // Економіка та держава. 2016. №5. С.86-90. (Index Copernicus).
3. Марченко І.С. Теоретичні передумови формування концепції міжнародної конкурентоспроможності країни // Інвестиції: практика та досвід. 2016. №7. С. 98-102. (Index Copernicus).
4. Марченко І.С. Чинники трансформації моделей зовнішньоекономічної діяльності країн в умовах глобалізації // Бізнес Інформ. 2014. №7. С. 44-49. (Index Copernicus).

Публікації у наукових фахових виданнях України:

5. Марченко І.С. Потенціал зовнішньої торгівлі країн ЄС та України та його вплив на глобальну конкурентоспроможність країн // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2015. №12, ч.2. С.30-33.
6. Марченко І.С. Стратегии повышения уровня развития национальных экономик: опыт новых индустриальных стран Азии // Економіка та держава. 2015. №12. С.108-112.
7. Марченко І.С. Селективное импортозамещение – условие устойчивого развития эмерджентных рыночных экономик // Інвестиції: практика та досвід. 2014. №16. С. 136-141.

Публікації в інших виданнях:

8. Марченко І.С. Международная конкурентоспособность экономики Украины в прогнозных сценариях развития страны // Матеріали XI науково-практичної конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин». Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С.194-197.
9. Марченко І.С. Взаємозв'язок глобальної конкурентоспроможності та рівня розвитку інноваційно-технологічної сфери країн ЄС та України // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики». Х.: Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця, 2015. С.247-249.
10. Марченко І.С. Інтеграційні спрямування України та їх вплив на конкурентоспроможність зовнішньоторговельного потенціалу країни // Матеріали наукової конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах». Київ: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2015. С. 186-188.
11. Marchenko I.S. The impact of the world economic crisis on the US external economic model and development strategy // Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st century: матеріали доповідей II Міжнародної студентської конференції. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 56-60.

12. Марченко І.С. Импортзамещение как инструмент повышения конкурентоустойчивости национальной экономики // Інституційні зміни глобальної господарської системи: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 168-172.

АНОТАЦІЯ

Марченко І.С. Міжнародна конкурентоспроможність України в європейському конкурентному просторі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2018.

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методичних засад дослідження особливостей розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах європейського конкурентного простору, що забезпечує сталий економічний розвиток країни в сучасних умовах та в контексті її інтеграційних спрямувань.

У роботі досліджено парадигми формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Основою проблематики міжнародної конкурентоспроможності економіки країни має бути економічна синергетика, яка аналізує національну конкурентоспроможність як складну, відкриту, нелінійну систему життєдіяльності суспільства, здатну до ендогенної еволюції на принципах самоорганізації, орієнтовану не тільки на фінансову стабільність чи економічне зростання, а на формування нової соціоекономічної цілісності економіки і держави, влади і соціуму, що дає об'єктивні критерії для обґрунтування міжнародної конкурентоспроможності і формування механізмів вдосконалення її рівня з урахуванням зовнішніх факторів.

Систематизовано передумови, чинники та особливості розвитку Європейського конкурентного простору. Основою дослідження проблематики міжнародної конкурентоспроможності економіки країни має бути економічна синергетика, яка аналізує національну конкурентоспроможність як складну, відкриту, нелінійну систему життєдіяльності суспільства, здатну до ендогенної еволюції на принципах самоорганізації, орієнтовану не тільки на фінансову стабільність чи економічне зростання, а на формування нової соціоекономічної цілісності економіки і держави, влади і соціуму, що дає об'єктивні критерії для обґрунтування міжнародної конкурентоспроможності і формування механізмів вдосконалення її рівня з урахуванням зовнішніх факторів.

Обґрунтовано методичний апарат дослідження міжнародної конкурентоспроможності країн, який включає поетапну послідовність дослідження зовнішньої торгівлі країни в забезпеченні її міжнародної конкурентоспроможності та базується на одночасному використанні методів теоретичних, аналітичних та прогнозних досліджень.

Охарактеризовано систему міжнародної конкурентоспроможності економіки України через аналіз динаміки її конкурентоспроможності у глобальному середовищі та сформульовано, що за знайденими негативними позиціями в розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України набуває актуальності необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності через проведення ефективних змін за двома напрямками: удосконалення якості інституцій державної влади, (що визначено як першочергове завдання), спрямованої на поліпшення умов внутрішнього середовища; виокремлення конкурентних переваг зовнішньої торгівлі України, а саме нарощування існуючих та створення перспективних.

Досліджено місце зовнішньої торгівлі в системі конкурентних переваг України в умовах асоціації з ЄС. Зовнішня торгівля України на сучасному етапі характеризується поступовою зміною вектору на євроінтеграцію тому важливим є визначення компаративних переваг експортних груп товарів та послуг України. Результати розрахунку показника компаративної переваги для України за основними групами товарів та послуг в 2010-2016 рр. підтвердили сировинний характер експорту України. Акцентовано увагу, що експортна політика України має бути спрямована на розширення асортименту товарів, збільшення в експорті частини високих технологій і товарів з високим ступенем обробки, а також освоєння нових ринків товарів, технологій, капіталів і послуг.

Проведено аналіз факторів конкурентоспроможності та торговельного потенціалу України в процесі зміни вектору її інтеграції. Визначено, що Україна може підвищити рівень глобальної конкурентоспроможності за умови якісного покращення роботи державних установ та підвищення якості інфраструктури; підтримці якості освіти в країні, підвищення ефективності функціонування товарних ринків, ринку праці, фінансового ринку; максимального розширення інноваційної складової.

Оцінено трансформацію макро- та мікросередовища України як передумови покращення її конкурентних позицій на європейських ринках та визначено напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у контексті пріоритетів її інтеграційної політики. Виокремлено два напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності економіки України: створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту; розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств та визначити перспективні галузі економіки з високим потенціалом розвитку, широким використанням існуючих можливостей на міжнародних ринках, здатністю інтегруватись у вищі ланки глобальних ланцюгів доданої вартості та опосередковано забезпечити позитивний вплив на інші сектори економіки: інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин та комплектуючих виробів для аерокосмічної та авіаційної промисловості; машинобудування; харчова промисловість.

Запропоновано організаційно-економічний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в процесі євроінтеграції, основою якого є удосконалення трьох основних факторів впливу

(інфраструктура, зовнішня торгівля, технології та інновації) при підтримці основних інституцій (Кабінет Міністрів України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство освіти і науки України) за рахунок впровадження необхідних реформ (децентралізації, оновлення влади, розвитку підприємства, податкової, енергонезалежності, сільського господарства, фінансового сектору, закупівель, освіти) за умови використання основних складових механізму (інституційної, інвестиційної та економічної).

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, європейський конкурентний простір, фактори конкурентоспроможності, зовнішня торгівля, торговельний потенціал, організаційно-економічний механізм забезпечення міжнародної конкурентоспроможності, інтеграційний вектор розвитку.

ABSTRACT

Marchenko I.S. International competitiveness of Ukraine in the European competitive area. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for Ph. D. Degree in Economics, speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to the deepening theoretical and methodological principles in development's features of Ukrainian economy's international competitiveness system in the conditions of the European competitive space, which ensures the sustainable economic development of the country in modern conditions and in the context of its integration directions.

Paradigms of the countries' international competitiveness formation are examined in the research; the preconditions, factors and European competitive space features of development are systematized; the methodical apparatus of studying countries' international competitiveness is substantiated.

The system of Ukraine's economy international competitiveness is characterized by analyzing the dynamics of its competitiveness in the global environment; the foreign trade's place in the Ukrainian competitive advantages system in the conditions of association with the EU is researched; the analysis of competitiveness' factors and Ukraine's trade potential in the process of changing integration's vector has been conducted.

Ukrainian macro and micro environment's transformation as a prerequisite for improving its competitive positions in European markets are estimated; the directions of increasing the Ukraine's international competitiveness level in the context of the integration policies priorities are determined; the organizational and economic mechanism of ensuring Ukraine's economy international competitiveness in the process of European integration was proposed.

Keywords: international competitiveness, European competitive environment, competitiveness factors, foreign trade, trade potential, organizational and economic mechanism of international competitiveness, integration vector of development.

МАРЧЕНКО ІВАН СЕРГІЙОВИЧ

**МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ В
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНКУРЕНТНОМУ ПРОСТОРІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 23.01.2018.
Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.
Замовлення № ____.